

ХЕРМАН ХЕСЕ

СТЕПНИЯ ВЪЛК

Превод от немски
Недялка Попова

СТЕПНИЯ
ВЪЛК

*Предговор
на
издателя*

*Т*ази книга съдържа записките, останали ни от човека, когото назовахмe с прозвището Стeпния вълк, което сам той много пъти изричаше. Въпросът дали неговият ръкопис се нуждае от въстъпителни слова, остава открит; във всеки случай, аз изпитвам необходимост да добавя към страниците на Стeпния вълк няколко нови, в които се мъча да отразя спомените си за него. Знам твърде малко, миналото и произходът на този човек останаха неизвестни за мен. Но от личността му съм съхранил силно и въпреки всичко приятно впечатление.

Стeпния вълк, мъж към петдесетте, се появи преди няколко години в дома на моята леля, търсейки мебелирана стая. Той нае мансардата и малката спалня горе до нея, след няколко дни дойде отново с два куфара и голям санджък, пълен с книги, и остана при нас дeвeт-дeсeт месеца. Живeеше доста тихо и усамотeно и ако съeдствoтo на нашите спални не бe довeло до няколко случайни срещи на стълбището и в коридора, ние навярно изобщо не бихме се запознали. Беше необщителен човек, затворен до крайна степен, нещо, което дотогава не бях наблюдавал у никого. Наистина, както понякога се наричаше, той беше степен вълк, чуждо, диво, но и плахо, дори твърде плахо същество от друг, различен от моя свят. И все пак едва от записките му, останали тук, узнах в каква дълбока самотност по склонност и съдба се беше вживял той и колко съзнателно бe приeл това уединение за своя участ. Но още отпреди чрез някои бегли срещи и разговори го бях поопознал и намирам, че образът, открил се от неговите записки, съвпада в общи линии с пред-

ставата, разбира се, по-смътна и по-непълна, възникнала от личното ни запознанство.

Случайно присъствах, когато Стенния вълк за пръв път влезе в нашата къща и си нае жилище при леля ми. Доиде по обед, чиниите още стояха на масата, аз имах около половин час свободно време до тръгването си за кантората. Не съм забравил странното и доста противоречиво впечатление, което ми направи при първата ни среща. Влезе през стъклената врата, като преди това бе дръпнал звънеца в полутъмния коридор, и леля го попита какво жълае. Той обаче – Стенния вълк – бе вдигнал нагоре ниско подстриганата си глава и сякаш душеше, поемаше дъх с потръпващи ноздри и още неотговорил и непредставил се, каза: „О, тук мирише на хубаво!“. При това се усмихна, моята добра леля също му отвърна с усмивка, аз намерих тези поздравителни думи по-скоро смешни и изпитах към него неприятно чувство.

– Ах, да – каза той, – идвам заради стаята, която давате под наем.

Едва след като примата се изкачихме по стълбата за таванския етаж, можах да разгледам мъжа по-добре. Той не беше много висок, но вървеше и държеше главата си, както правят едрите хора, носеше удобно, модерно зимно палто и бе изобщо прилично, но небрежно облечен, гладко избръснат и със съвсем къса коса, която, тук-там леко посивяла, сребреше. Отначало походката му никак не ми хареса, в нея имаше нещо мъчително и колебливо, неприлягащо на острия груб профил, а и на тона и живостта на речта му. Едва по-късно забелязах и узнах, че той боледуваше и му бе трудно да върви. Със своеобразна усмивка, която тогава също ми беше неприятна, той оглеждаше стъпалата, стените и прозорците, старите високи шкафове покрай стълбището; всичко това сякаш му допаднаше и едновременно му се струваше някак смешно. Изобщо той целият правеше впечатление на човек, идващ при нас от чужд свят, може би от презморски страни, и затова намираще всич-

ко тук, макар и хубаво, малко комично. Беше вежлив, дори приветлив, не бих могъл да се изразя другояче; незабавно и без възражения одобри дома, стаята, наема и цената на закуската, при все това около този мъж се носеше някаква чужда и както ми се стори, недобра или враждебна атмосфера. Нае стаята и малката спалня до нея, осведоми се за отоплението, водата, обслужването и реда в къщата, изслуша обясненията внимателно и любезно, съгласи се напълно с тях и веднага предложи предплата за наема. През цялото време обаче изглеждаше, че не всичко го удовлетворява, сам се намира смъщен в действията си и не ги взема на сериозно, сякаш за него бe странно и ново да наема стая и да говори на немски с другите, докато всъщност в душата си би се занимавал със съвсем други неща. Приблизително такава беше впечатлението ми и едва ли би било по-добро, ако не бe повлияно и допълнено от различни дребни детайли. Преди всичко още от самото начало ми хареса лицето на мъжа; въпреки оня израз на странност то беше своеобразно и тъжно, но и будно, много замислено, уморено и одухотворено. И към това се прибавяха, за да ме настроят по-благосклонно, неговата вежливост и дружелюбност, макар да личеше, че му струват известно усилие – в тях нямаше никакво високомерие, напротив, таяха нещо почти трогателно, някак умоляващо, което веднага ме привлече, макар да си го обясних едва по-късно.

Още преди да приключат огледът на двете помещения и другите договаряния, моята обедна почивка изтече и трябваше да отида в кантората си. Сбогувах се и оставих чужденеца с леля ми. Когато се прибрах вечерта, тя ми разказа, че той наел квартирата и в близките дни щял да се пренесе, помолил само да не се уведомява полицията за настаняването му, понеже нему, един болен човек, били непоносими формалностите, висенето из полицейските канцеларии и тъй нататък. Още си спомням съвсем точно колко ме смая молбата му и как предупредих леля да не се

съгласява с подобно условие. Струваше ми се, че тази боязън от полицията се свързва твърде добре с непривичното и чуждото, които мъжът носеше в себе си, и будеше естествено подозрение. Обясних на леля си, че при никакви обстоятелства не бива да се съгласява с това и бездруго малко странно, дръзко предложение на един съвършено чужд човек, което би могло да има за нея неприятни последици. Но леля ми вече бе обещала да изпълни желанието му, и въобще се бе поддала на чара на пришълца; защото тя никога не бе приютявала в дома си чужди хора, ако не можеше да влезе в някакви човешки отношения с тях – приятелски, сестрински, дори майчински, нещо, с което някои от по-раншните наематели бяха злоупотребявали. И през първите седмици продължи така – аз намирах известни недостатъци у новия ни наемател, докато леля ми всякога и с топлота го вземаше под своя закрила.

И тъй като тази работа с избягването на полицейската регистрация не ми хареса, поисках да разбера поне какво е научила леля ми за чужденеца, за неговия произход и намеренията му. Тя вече знаеше нещичко, макар след моето излизане по обед той да бе стоял съвсем малко. Беше ѝ казал, че възнамерява да прекара в нашия град няколко месеца, да разгледа старините му и да ползва библиотеките. Всъщност обстоятелството, че той наемаше жилището за толкова кратко време, не отговаряше на интересите на леля ми, но чужденецът явно вече я бе спечелил въпреки малко странното си държане. С две думи, стаята бяха наети, а моите възражения – твърде закъснели.

– Защо той каза, че тук мирише на хубаво? – попитах аз.

Тогава леля ми, понякога тя проявяваше истински верен усет, отвърна:

– Знам съвсем точно. Тук, у нас, мирише на чистота, ред и на един дружелюбен, порядъчен живот, което му и хареса. Той има вид на човек, вече поотвикнал от тези неща, но личи, че му липсват.

„Е, възможно е“ – помислих аз и казах:

– Но ако той не е свикнал на редовен и порядъчен живот, как ще я караме тогава? Какво ще правим, ако е нечист и омърси всичко или пък се връща пиян по всяко време на нощта?

– Тогава ще му мислим – каза тя и се засмя.

Успокоих се.

Всъщност моите опасения се оказаха неоснователни. Наемателят, независимо че в никакъв случай не водеше редовен и разумен живот, нито ни тежеше, нито ни още-ти, ние и до днес с удоволствие си спомняме за него. Но дълбоко в душите и на двамата ни – на леля и мен – този човек все пак твърде много ни навреди и обремени; откровено казано, аз дълго – и още не съм престанал – размишлявам за него. Понякога нощем го сънувам и само от факта, че на света има едно такова същество, се чувствам смутен и обезпокоен до дън душа, макар той направо да ми е домилял.

Два дни по-късно един колар докара вещите на чужденеца, който се казваше Хари Халер. Добро впечатление ми направи хубавият му кожен куфар, а вторият, по-голям и плосък, подказваше за по-раншни далечни пътешествия – беше облепен с избледнели фирмени марки на хотели и транспортни къщи от различни, включително отвъдморски, страни.

После се яви самият Халер и затече времето, през което аз постепенно опознах този чуден човек. Отначало не предприемах нищо в това отношение. Въпреки че от минутата, в която го видях, се интересувах от Халер, в първите няколко седмици не подемах никакви стъпки да се срещна или да вляза в разговор с него. Но трябва да призна: още от самото му появяване у нас го наблюдавах, понякога в негово отсъствие влизях в стаята му и изобщо от любопитство бях започнал мъничко да го следя.

Вече дадох някои описания на външността на Стен-

ния вълк. Безспорно и още от пръв поглед той правеше впечатление на значителен, рядък и необикновено надарен човек, лицето му беше много одухотворено, изключително фината и жива игра на чертите му отразяваше един интересен, крайно неспокоен, необичайно деликатен и емоционален душевен живот. При разговор с него, когато прекрещеше границите на общоприетото и излезеше от своята странност, което се случваше доста рядко, той изричаше искрени слова. Тогава хората като мен му се подчиняваха без възражения. Халер бе размишлявал повече от останалите и в областта на духовното проявяваше онази почти хладна деловитост, онази сигурност на премислите и опозналите, присъща само на истинските хора на духа, на които липсва каквото и да е честолюбие и никога не желаят да блеснат, да увещават другите или непременно да се окажат прави.

Спомням си за негова преценка от последните дни на престоя му тук, тя дори не бе изказана в истинския смисъл на думата, а се състоеше само от един поглед. По онова време бе обявено, че в аулата на университета ще изнесе доклад прочут философ, историк и художествен критик, човек с европейско реноме, и успех да склоня Степния вълк, който отначало нямаше никакво желание, да го изслушаме. Отидохме заедно в аудиторията и седнахме един до друг. Щом се изправи до катедрата и заговори превзето, ораторът разочарова някои от слушателите, които бяха очаквали, че той ще е едва ли не пророк. Когато вместо въведение изказа няколко ласкателства по отношение на слушателите и благодарност за тяхната многобройност, Степния вълк ми хвърли мигновен поглед, поглед, осъдителен за думите и цялата личност на докладчика, о, един незабравим и страшен поглед, за чийто смисъл би могло да се напише цяла книга! Този взор не порицаваше само оратора, унищожавайки прославения мъж със своята сковаваща, макар и кротка ирония, това беше най-малкото в него. Взор-

рът беше много повече тъжен, отколкото ироничен, той бе дори дълбинно и безнадежно тъжен; съдържаеше едно примирено отчаяние, донякъде превърнало се вече в привичка и стил. Светлината на неговата отчаяна яснота произваше не само личността на суетния оратор, тя разкриваше и осъждаше положението в момента, очакванията и настроението на публиката, малко гръзкото заглавие на обявения реферат, не, нещо още повече – погледът на Стелния вълк взривяваше цялото ни съвремие, усърдното ни суетене, домогванията ни, предвзетостта и плитките изрички на една въображаема, празна духовност! Този поглед се врязваше много по-дълбоко, отиваше още по-далече, отвъд недостатъците и безнадежността на нашето време, на нашата интелектуалност, на нашата култура... Той стигаше до сърцето на цялото човечество, в една-единствена секунда даваше израз на всичките съмнения на мислителя и може би на посветения в достойнството в смисъла на човешкия живот изобщо. Този поглед крещеше: „Виж какви маймуни сме! Виж какъв е човекът!“. И цялата прославеност, цялата разумност, всички постижения на духа, всички призови към възвишеност, величие и трайност в човешкото се разпадаха и лъсваше играта на подражателство.

С това аз избързах и противно на желанието ми в основни линии вече казах същественото за Халер, докато първоначалното ми намерение бе постепенно и в течение на разказа да ви разкрия неговия образ и как стъпка по стъпка го опознавах.

След като така изпреварих повествованието, е излишно да говоря повече за загадъчната „странност“ на Халер и подробно да описвам как малко по малко предчувствах и проумявах причините и значението на тази странност, на това необикновено и страховито усамотяване. Може би е по-добре, защото бих желал собствената ми личност да остане колкото е възможно повече на заден план. Не искам

да правя признания, да разказвам съчинения или да се занимавам с психология, а само като очевидец да допринеса с нещо за портретуването на своеобразния човек, оставил ръкописите на Стъпния вълк.

Още когато той влезе през стъклената врата на лелиния ми дом, протегна глава някак като птица и похвали приятния дъх на жилището, непосредственото ми впечатление бе за особеното у този човек, а първата ми нагласа – антипатия. Аз долових (а и моята леля, която за разлика от мен съвсем не е интелектуален тип, усети същото), че този човек е болен, че по някакъв начин болест е увредила духа, психиката или неговия характер, и му се противопоставих с инстинкта на здравия. С течение на времето това противодействие се смени със симпатия, почираща върху съчувствието към един дълбоко и непрестанно страдащ човек, чието усамотяване и вътрешно умиране ясно схващам. По онова време все повече и повече осъзнавах, че болестта на този мъченик не се корени в някакви недостатъци на природата му, напротив – именно в голямото богатство от дарби и сили, които у него не бяха стигнали до съзвучие. Прозрях, че Халер е гений на страданието, че той, в смисъла на някои изказвания на Ницше, си е създал една гениална, безгранична, страховита способност за страдание. Разбрах и че не презрение към света, а себепрезрение е основата на неговия песимизъм, защото, колкото и безпощадно и съсипващо да можеше да говори за институции и лица, Халер никога не се изключваше, той винаги бе първият, срещу когото насочваше стрелите си, първият, когото мразеше и отхвърляше...

Тук следва да добавя една психологическа забележка. Макар да знам много малко за живота на Стъпния вълк, имам всички основания да предполагам, че е бил възпитан от любвеобилни, но строги и набожни родители и учители в онзи дух, който прави „пречупването на волята“ основен принцип на възпитанието. Но при този ученик унищожа-

ването на личността и пречупването на волята не им се бе удало, той бе премного силен и твърд, премного горд и одухотворен. Вместо да смажат неговата личност, бяха сполучили само да го научат да мрази себе си. И ето, цял живот той насочваше безмерната гениалност на фантазията си, всички сили на своя разум срещу самия себе си, срещу този невинен и благороден обект. Все пак Халер беше истински християнин, същински мъченик, защото всяка острога, критика, злост, всяка омраза, на която бе способен, отприщваше първо и предимно срещу себе си. Що се отнася до другите, до околния свят, то той непрестанно полагаше героични и титанични усилия да ги обича, да бъде справедлив към тях, да не им причинява болка, защото „обичай ближния си“ му бе втъплено толкова дълбоко, колкото и себеомразата. И тъй, целият негов живот бе пример за това, че без самолюбие е невъзможна и любовта към ближния, а да ненавиждаш себе си, значи и накрая поражда точно същите ужасна самотност и отчаяние, каквито и най-крещящата себичност.

Но вече е време да изоставя собствените си разсъждения и да говоря за обстоятелствата. И така, първото, което узнах за господин Халер отчасти чрез моя шпионаж, отчасти чрез доловеното от леля ми, се отнасяше до неговия начин на живот. Че той беше човек на мисълта и книгите и не упражняваше никакво практическо занятие, си пролича съвсем скоро. Винаги лежеше до много късно, често ставаше от леглото едва към обед и по халат изминаваше няколко крачки от спалнята до всекидневната си. Тази всекидневна, просторна и приветлива мансарда с два прозореца, само за няколко дни доби по-различен вид, отколкото когато я обитаваха други наематели. Тя бе претрупана с вещи, а с времето се запълваше още повече. По стените бяха окачени портрети, прикрепени рисунки, понякога и изрязани от списания картини, които често биваха сменяни. Там висяха един южен пейзаж, изглед от